
OIKEUSKANSLERIN SYYTEKIRJELMÄ.

Sotaan syyllisten rankaisemisesta annetun lain mukaan tuomitaan rangaistukseen virka-aseman väärinkäyttämisestä valtakunnan vahingoksi se, joka ratkaisevalla tavalla on vaikuttanut Suomen joutumisen sotaan vuonna 1941 Sosialististen Neuvostotasavaltain Liittoa taikka Ison-Britannian ja Pohjois-Irlannin Yhtynyttä Kuningaskuntaa vastaan tai estänyt sodan aikana rauhan aikaansaamista.

Lainsäädännöllisesti on jo asetettu sille kannalle, että Suomen johtavat poliitikot ovat osaltaan toimineet tavalla, joka on vaikuttanut maamme joutumisen sotaan Neuvostoliittoa ja myöhemmin Iso-Britanniaa vastaan, ja katsottu, että tuo toiminta, joka oli johtanut Suomen läheiseen sotilaalliseen yhteistyöhön maailmanrauhan rikkoneen kansallissosialistisen Saksan kanssa, on valtakunnalle vahingollisena rangaistava. Erityisesti silloin, kuin on kysymys tasavallan presidentistä ja hallituksen jäsenistä, joiden velvollisuutena on kaikin tavoin ja aloittein edistää kansan ja maan menestystä, on myös selvää, että puheenalainen rangaistavaksi säädetty toiminta ei ole rajoittanut varsinaisiin tekoihin, vaan on käsittänyt myöskin sellaisten toimenpiteiden laiminlyömisestä, joita tilanne kulloinkin olisi edellyttänyt ja joihin asianomaisten olisi johtavan asemansa vuoksi pitänyt ryhtyä.

Edellä lausutusta johtuu myös, että alkavassa oikeudenkäynnissä on rajoitettava määrättyihin konkreettisiin tosiasioihin, joiden nojalla asianomaisten syyllisyys on selvitettävissä.

Sotatila jäi voimaan Moskovan rauhan jälkeen.

Moskovan rauhan tultua solmituksi 12.03-1940 ja rauhantilan siten vallitessa massa ei puolustusvoimien ylintä päällikkyyttä, jonka tasavallan presidentti käydyn sodan alkaessa oli luovuttanut toiselle, palautettu presidentille, vaan se jäi edelleen presidentin toimivallasta erilleen, joskin asiasta oli käyty keskusteluja. Myöskin sotatila, johon valtakunta oli niinkään sodan alussa julistettu, jäi voimaan, vaikka senkin lakkauttamista oli ollut puhetta. On kysymyksenalaista, voidaanko presidentin toimivaltaan rauhanomaisissa oloissa kuuluvan puolustusvoimain ylimmän päällikkyyden jättämistä rauhanteon jälkeenkin sodanaikaiselle kannalle pitää hallitusmuodon 30. §:n mukaisena, ja tulkinnanvaraista on niinkään, oliko lainmukaista varsinaisen rauhanteon jälkeenkin ylläpitää maassa sotatilaa, joka on julistettavissa sodan tai kapinan aikana tai niiden uhatessa, milloin sotavoimat taikka osa niistä on määrätty pantavaksi liikekannalle. Joka tapauk-

nessa on katsottava, että kosketellulla tilanteella samoin kuin sillä, että armeijaa ei rauhanteon jälkeen saatettu rauhanaikaiselle kanalle, vaan että sen miesvahvuus pidettiin verrattain suurena, oli vaikutusta myös ulkopoliittisiin suhteisiimme. Erityisesti näissä oloissa muodostui saksalaisten joukkojen kauttakuljetus ja maahan sijoittuminen Suomelle kohtalokkaaksi. Tämän kuljetuksen alkuvaiheista ja kehityksestä mainittakoon seuraavaa:

NEUVOTTELUT SAKSALAISTEN JOUKKOJEN KAUTTAKULUSTA.

Euroopassa 1940 Saksan ilmavoimien päällikön lähetti oli Saksan taholta esitetyn pyynnön johdosta saanut puolustusvoimain johdon välityksin silloiselta pääministeriltä Rytiltä Suomen periaatteellisen suostumuksen lomautettujen ja sairaiden saksalaisten sotilaiden kauttakuljetukseen Pohjois-Suomen ja Pohjois-Norjan välillä. Tästä tärkeästä valmistavasta kosketuksesta ei kuitenkaan ole tavattu asiakirjoja, eikä asiaa liene virallisesti käsitelty hallituksessa; neuvottelut ovat olleet suullisia.

Välittömästi tämän jälkeen ryhdyttiin Suomen sotilasviranomaisten taholta toimenpiteisiin sopimuksen aikaansaamiseksi saksalaisten sotajoukkojen ja tarvikkeiden kuljetuksen järjestämiseksi. Saman elokuun lopulla oli nimittäin puolustusministeri lähettänyt kaksi upseeria Saksaan asian johdosta. Suomalaisilla lähteillä ei ollut ainakaan kirjallisia valtuuksia, koska asia oli hoidettava salaisena. Berliinissä olivat suomalaiset lähetit saaneet saksalaisilta neuvottelijoilta kuulla, että saksalaisten sotilasviranomaisten tarkoituksena oli kuljettaa Pohjois-Suomen kautta Pohjois-Norjaan ilmavoimiin kuuluvia joukkoja ja kalustoa sekä käyttää samaa reittiä lomautettujen sotilaiden edestakaiseen kauttakuljetukseen. Sittemmin oli neuvotteluja jatkettu Helsingissä, jossa Saksan ja Suomen yleisesikuntain kesken 12.09-1940 tehtiin salaisena sotilasasiana sopimus Saksan ilmavoimien miehistön ja tarvikkeiden kuljetuksesta Vaasasta, Oulusta ja Rovaniemeltä Kirkkoniemeen.

Sopimuksen mukaiset merikuljetukset Saksasta alkoivat saman kuun 10. päivänä, ja Vaasaan saapui 21. päivänä ensimmäinen laiva, jossa oli pari tuhatta miestä etappimiehistöä varusteineen. Niitä varten perustettiin mm. Vaasaan, Ouluun ja Rovaniemelle saksalaiset huoltokeskukset. Viime päivinä ennen kauttakuljetuksen alkua ryhdyttiin Suomen taholta toimenpiteisiin sopimuksen aikaansaamiseksi kuljetuksista Saksan ulkoasian johdon kanssa. Suomen Berliinissä oleva lähettiläs ministeri Kivimäki oli ilmoittanut hallitukselleen saksalaisten kauttakuljetussuunnitelmasta ja tiedustellut toimintaohjeita. Ulkoasianministeriöstä oli lähetetty ministeri Kivimäelle syyskuun 16. päivänä

sähke, joka sisälsi seuraavaa:

1. Hangon kauttakulkusopimus määräyksineen, että vain aseistamattomia kuljetetaan ja että vain harvalukuisella vartiolla ja upseereilla on henkilökohtaiset aseensa, osoittaa, mihin saatoimme suostua pitkäaikaisessa transiitosopimuksessa:

2. Tilapäisissä transitoissa voimme harkita lievempää suhtautumista. Ja seuraavana päivänä lähetettiin ministeri Kivimäelle ulkoministeriöstä sähke, joka sisälsi mm. seuraavaa: Meille ehdotusta kauttakulusta sopikaa Ausw. Amtin kanssa: 1. satamat, laivojen luku, lähtö ja tulo päivä, etapit Suomessa meille ilmoitus viimeistään päivää ennen lähtöä 2. Kun Hangon sopimus edellyttää muut aseistamatta pitsi harvalukuinen vartiosto ja upseerit ja aseet eri junnissa huomautamme suotavaa mutatis mutandis mahdollisuuden mukaan samoja periaatteita sovelletaan.

Ministeri Kivimäki, joka sen jälkeen oli ollut neuvotteluissa Auswärtiges Amtin kanssa, sähkötti 21.09-1940, ettei Saksan ulkoasianministeriö ollut halukas tekemään muodollista sopimusta, koska asia oli Hangon sopimukseen verrattuna vähäpätöinen. Ministeri Kivimäen vaadittua uudestaan sopimuksen tekemistä Saksan ulkoasianministeriön valtiosihteerin oli 22. päivänä syyskuuta esittänyt Kivimäen allekirjoitettavaksi nootin ja oli samalla antanut hänelle Saksan hallituksen puolesta allekirjoittamansa nootin. Sopimus, joka tällä tavoin syntyi, oli suomennettuna seuraavansisältöinen:

SAKSAN KANSSA SOLMITTU SOPIMUS

Suomen hallitus sallii Saksan valtakunnan hallituksen pyynnöstä sotatarvikkeiden ja niitä seuraavan miehistön kauttakuljetuksen Itämeren pohjoisesta satamista Rovaniemen kautta pohjoisen Jäämeren tietä pitkin Kirkkoniemeen Pohjois-Norjaan.

2. Saksan valtakunnanhallitus ilmoittaa aikanaan Suomen hallitukselle kysymykseen tulevista purkaussatamista, kuljetuslaivain lukumäärästä, niiden saapumis- ja lähtöpäivistä sekä lasketuista päivittäisistä kuljetusmatkoista Pohjois-Suomeen.

3. Saksan valtakunnanhallitus antaa viimeistään päivää ennen kuljetuslaivan saapumista Suomen hallitukselle kaikki asiaan kuuluvat tiedot.

4. Aseet kuljetetaan erikoisvaunuissa erillään miehistöstä. Asevaunujen vartiopäällystöstä ja miehistöstä tehdään erikoinen sopimus.

Ministeri Kivimäki oli 25.09.1940 päivätyssä raportissaan ulkoasianministeriöön ilmoittanut, että kysymys oli ollut kertakaikkisesta kuljetuksesta, joka käsittäisi enintään 5.000 miestä. Sopimus ei kuitenkaan sisältänyt mitään rajoituksia aikaan tai kuljetettavien sotatarvikkeiden ja miehistön määrään nähden, eikä se myöskään tullut käsittämään lomautettujen kuljetusta, mistä alun perin oli ollut puhe.

Edellä mainitut tapahtumat sattuivat niin nopeasti ja salaisesti, että hallituksen jäsenten enemmistö sai niistä tiedon vasta sitten, kun ensimmäinen saksalainen laiva oli saapunut Vaasan satamaan. Kauttakuljetuskysymystä sopimukseen ei saatettu eduskunnan ratkaistavaksi eikä asiaa ainakaan virallisesti käsitelty valtioneuvostossakaan. Heti sopimuksen allekirjoittamisen jälkeen pääministeri oli yksityisessä neuvottelussa ilmoittanut siitä hallituksen jäsenille, jollin kaksi ministeriä oli ilmaissut paheksumisensa sen johdosta, että asia oli pidetty salassa hallitukselta.

Syyskuun 22. päivänä 1940 tehtyä sopimusta täydennettiin lisäsopimuksella asian alkuvaiheessa puheena olleesta lomautettujen sotilaiden kauttakuljetuksesta. Se tapahtui saman vuoden marraskuun 21. päivänä ja niinikään noottien vaihdolla.

SAKSALAISTEN JOUKKOJEN MAAHANTULO

Saksalaiset sijoittuivat jo alusta alkaen etappimiehistöä useille paikkakunnille Turun ja Ivalon välille, ja vaikka ensimmäinen sopimus ministeri Kivimäen ilmoituksen mukaan oli tarkoittanut vain enintään 5.000 sotilaan kertakaikkista kauttakuljetusta, jatkettiin kauttakuljetusta sekä v.1940 että v.1941. Talven aikana saksalaisia joukkoja oli sijoitettuna rautateitten solmukohtiin Pohjois-Suomessa, minne myös oli järjestetty varikkoja. Rovaniemi oli etappijärjestelmän keskuspaikka. Helmikuussa 1941 oli kenraali Seidel, Saksan ilma-aseen päämajoituspäälliköksi, käynyt tarkastamassa lentokenttiä ja niiden rakentamiseen soveltuvia paikkoja pitkin Suomen itärajaa. Huhti-toukokuun vaiheessa saapui maahan saksalainen pataljoona ja kesäkuun 7. ja 21. päivien välisenä aikana saapui Suomeen eri satamiin 74 saksalaista kuljetuslaivaa, jotka toivat mukanaan divisionan miehistöä ja suuret määrät varusteita. Samoihin aikoihin siirrettiin Norjasta toinen divisiona Suomeen. Viralliselta taholta ilmoitettiin, että etelästä saapuneen joukko-osaston olisi pitänyt tulla toisen sijaan ja korvata se, kohtaamispaikkanaan Rovaniemi. Mitään joukkojen vaihdosta ei kuitenkaan tapahtunut, vaan molemmat divisionat jäivät Pohjois-Suomeen. Kesäkuun 21. päivänä 1941 oli ilmatorjuntatykistöillä varustetuilla saksalaisilla

joukoilla hallussaan Petsamon lentokenttä ja saksalainen lentoase patrulloi Petsamon seutua. Heti sodan sytyttyä 22. päivänä kesäkuuta Saksan ja Neuvostoliiton välillä, Suomeen siirrettiin vielä huomattavia saksalaisia voimia. Kuljetusten tarkkailu ei Suomen puolelta ollut tehokasta. Pyynnöistä huolimatta saksalaiset eivät myöskään ilmoittaneet edes saksalaisten kauttakulkuliikenteen järjestelytoimistolle, joka toimi yleisesikunnan alaisena, useiden laivojen lasteista, joiden täsmällisiä lukuja ei voida saada saksalaisliikenteestä v.v. 1940-1941. Saksalaisilla näyttää kuitenkin olleen täysi vapaus kuljettaa maitse, mitä halusivat, sekä joukkoja että tarvikkeita. Kauttakuljetussopimukset avasivat Saksalle verraten laajan toimintavapauden maassamme ja ratkaisevalla tavalla loivat edellytykset vähitellen kehittyneelle sotilaalliselle yhteistyölle Suomen ja Saksan välillä, minkä kautta Suomi menetti puolueettomuutensa.

On ilmoitettu, että saksalaisten sotavoimien oleskelu maassamme oli syynä sotatoimien aloittamiseen Neuvostoliiton puolelta Suomea vastaan, ja myöskin maamme johtavat hallituksessakin toimineet henkilöt ovat, niin kuin asiakirjoista käy selville, jo sodan aikana katsoneet, että sota määrättiin ennalta syksyllä 1940, jolloin saksalaisten läpikulku sallittiin Suomen kautta pohjoiseen ja että Neuvostoliiton ja Suomen välisen sodan syynä oli ollut saksalaisten sotavoimien olo maassamme.

ENGLANNIN MINISTERIN PROTESTINOOTTI

Mainittakoon, että Englannin tšekäläinen ministeri jätti 26.09-1940 hallituksensa puolesta protestinootin kauttakuljetusten johdosta. Siinä sanottiin, että kauttakuljetukset muodostavat räikeän neutraliteetin rikkomisen. Sopimus Neuvostoliiton rautateiden junien kauttakulusta Hangon niemimaalle ei Englannin hallituksen mielestä ollut verrattavissa Saksalle myönnettyyn lupaan, koska se oli osa rauhansopimusta Suomen ja Neuvostoliiton välillä, joka viimeksi mainittu maa ei ollut sotaikäyvä valta siinä sodassa, jota Englanti kävi. Kyseessä oleva myönnytys Saksalle ei ollut mikään rauhanjärjestelyn osa, eikä Suomen hallitus myöskään voinut osoittaa, että Saksalaiset olisivat hyökänneet Suomeen, jos Suomi olisi antanut Saksalle kielteisen vastauksen, kauttakuljetuksen myöntäminen ei ollut, Englannin hallituksen mielestä, oikeutettu senkään perusteella, että Ruotsi oli aikaisemmin tehnyt itsensä syyppääksi epäneutraaliin tekoon. Sitäkin vastaan Englanti oli aikoinaan protestoinut. Sitä paitsi Ruotsin myönnytys salli vain saksalaisten joukkojen uudestijaoittelun, mutta Suomen myönnytys näytti sallivan saksalaisten varuskuntien lisäämisen Norjassa, Suomen teko oli suoranaisten avustus Englannin viholliselle. Myöhemmin Iso-Britannia saksalais-

ten kauttakuljetuksen vuoksi ensin keskeytti ja sitten täydellisesti katkaisi laivaliikenteen Petsamoon sekä 14. päivänä kesäkuuta 1941 antoi varoituksen Suomelle liittymisestä sotaan Saksan puolella.

SUOMALAISTEN JA SAKSALAISTEN UPSEERIEN NEUVOTTELUT

Tilanteen kehityksessä on ollut merkitystä myös eräillä suomalaisten ja saksalaisten upseerien neuvottelutilaisuuksilla. Toukokuun 20. päivänä 1941 kävi presidentti Rytin luona Saksan hallituksen lähettinä ministeri Schnurre, joka ehdotti hänelle, että Suomen ja Saksan sotilasjohdot ryhtyisivät keskustelemaan Saksan ja Neuvostoliiton välisen sodan puhkeamisen ja Suomen siihen joutumisen varalta yhteistoiminnan suuntaviitoista. Tämä Saksan aloite johti sotilaallisiin neuvotteluihin, jotka tapahtuivat saman toukokuun lopulla Salzburgissa ja Berliinissä suomalaisen upseeridelegation ja Saksan sotilasjohdon edustajien kesken. Käydyssä keskusteluissa saksalaiselta taholta selvitettiin tapahtuvaksi ajatellun sotilaallisten tointen toisiinsa sopeuttamisen pääpiirteet mainitunlaisen sodan sytyessä. Suomalaiset neuvottelijat ovat kiistäneet sen että neuvotteluissa olisi tehty suullinen tai kirjallinen sopimus sotilaallisesta yhteistyöstä Saksan ja Suomen välillä. Eräiden Upseerien kertomuksista käy kuitenkin selville, että tuollaisesta yhteistyöstä samoihin aikoihin on sovittu, ja erityisen huomattava todistus tästä on ylipäällikön 15.06.1941 eli viikkoa ennen Saksan ja Neuvostoliiton välisen sodan alkamista viidennelle (sodanaikaiselle kolmannelle) armeijakunnalle antama määräys, että armeijakunta keskityskuljetusten päätyttyä alistettiin Rovaniemellä olevan saksalaisen Armee-Oberkommandon (AOK) alaiseksi, joka oli oikeutettu antamaan armeijakunnalle käskyjä sitä ennenkin keskitystä varten ja toiminnasta sen jälkeen.

SAKSAN HYÖKKÄYKSEN AJANKOHTA TUNNETTIIN SOTILASPIIREISSÄMME

Sotapäiväkirjassa on edelleen merkintöjä, jotka viittaavat siihen, että Saksan hyökkäyksen alkamisen ajankohta tiedettiin ainakin sotilaspiireissämme hyvissä ajoissa sitä ennen ja että täälläkin ryhdyttiin vastaaviin toimenpiteisiin. Jo 18.06.1941 ylipäällikkö antoi käskyn, joka sisälsi mm, että hyökkäystilanteessa oli VII armeijakunnan päävoimien edettävä Sortavalaan ja Jänisjoelle sekä erään ryhmän Suojärvelle ja Porajärvelle. Neljännen diviisioonan oli vallattava Lentiira ja Repola ja sitten suojeltava etenevien joukkojen oikeaa ja vasenta sivustaa. Näin toteutettiin myös osittain Laatokan ja Aunuksen suunnalla sotaoperaatiota, jonka kenraali Halder oli saksalais-suomalaisissa neuvotteluissa esittänyt eräänä vaihtoehtona. Kesäkuun 19. päivänä annettiin edelleen käsky

Ahvenanmaan miehityssuunnitelman toimeenpanosta 22.06. vasten yöllä, ja 20.06. annettiin käsky, että esikunnat ja joukot oli kaiken varalta 22.06. aamuun mennessä sijoitettava huomiota herättämättä ilmasuojeluryhmytykseen sekä joukot samaan aikaan mennessä hälytytettävä taisteluvalmiiksi majapaikoissaan tai työmaalla.

Lähimmältä sodan syttymistä edeltäneeltä ajalta on vielä mainittava, että tasavallan presidentti oli toukokuun 30. päivänä 1941 antanut Suomen Saksassa olevan edustajan tehtäväks. esittää Saksan ulkoasian johdolle Suomen toivomuksena mm. Suomen vanhojen rajojen palauttamista sekä Itä-Karjalan rajojen strategisten ja etnografisten näkökohtien mukaisen parantamisen, mitä toivomukset myös oli saatettu perille. Samana päivänä presidentti oli valtioneuvoston jäsenille antamassaan tilannetiedotuksessa lausunut, että Saksan ja Neuvostoliiton välien kiristymisen johdosta Suomen jouduttua vaaravyöhykkeeseen sotilaallisiin varotoimiin ryhtyminen saattoi käydä välttämättömäksi. Seuranneen kesäkuun 9. päivänä valtioneuvostossa esittämässään toisessa tilannetiedotuksessa presidentti ilmoitti, että sotilaalliset varotoimenpiteet sanotusta syystä oli pantu alulle ja että niiden laajentamista alueellemme loukkamattomuuden suojelemiseksi valmisteltiin. Vielä presidentti oli lausunut katsovansa Saksan ja Neuvostoliiton välillä ehkä syttyvästä sodasta olevan etua koko maailmalle, koska Saksa oli ainoa valtio, joka pystyi voittamaan Neuvostoliiton.

SOTA NEUVOSTOLIITON JA SAKSAN VÄLILLÄ ALKAA

Sodan puhjettua Saksan ja Neuvostoliiton välillä Hitler julistuksessaan sodan alkamisesta autenttiseksi ilmoitetun sanonnan mukaan lausui, että Norjan valloittajan johtamat saksalaiset divisioonat suojelevat marsalkkansa alaisten suomalaisten vapaussankarien keralla ("gemeinsam mit") suomalaista aluetta. Tämän sanonnan Suomen hallitus selitti kuvastavan sitä kantaa, että Suomen osalta oli kysymyksessä defensiivinen toiminta. Kuitenkin on lausuttava, että hallitusta ilmeisesti vallitsi ajatus, että Saksalla oli suuret mahdollisuudet saavuttaa nopeasti voitto Neuvostoliitosta. Sen vuoksi ja kun Moskovan rauhassa menetettyjen alueiden valtakunnan yhteyteen palauttamisen toivo niin ikään eittämättömästi oli mielissä ja maassa oli saksalaisia sotavoimia, jouduttiin Neuvostoliiton kanssa sotaan saksalaisten tosiasiallisina asetovereina ja sopeuttamalla toisiinsa kummankin sotilaallisia toimia. Hallituksessa ei ilmennyt eriäviä mieliä 25.06.1941 eduskunnalle sotaan joutumisesta tehdyn, sodan julistuksen veroisen toteamuksen esittämisestä, jonka toteamuksen ei ainaakaan sen teko hetkellä, jolloin rajanylityksistä neuvostovenäläisten maasotavoimien taholta ei ollut tapahtunut,

voida katsoa olleen sotilaallisen asemankaan kannalta tarpeen vaatimaan. Hallituksen eräiden sodanaikaisten kansanilmaisujen mukaan Suomen sotatoimet puolustusluontoisina olivat maan olemassaoloa ja turvallisuutta tarkoittavien elintärkeitten näkökohtien sanelemat, eikä sodankäynnissä pyritty pitemmälle kuin välttämättömät päämäärät vaativat. Edelleen hallitus ilmoitti, että Suomen sotavoimien strategisena päämääränä oli Moskovan rauhassa menetettyjen alueiden vapauttaminen ja niiden alueiden vaarattomaksi tekeminen Itä-Karjalassa, joilta käsin vastustaja hallituksen mielestä oli valmistautunut tuhoamaan Suomen. Vielä jyrkempi kanta ilmeni ylipäällikön 10.07.1941 antamasta päiväkäskystä N:o 3.

Strategisiksi ilmoittamiensa tavoitteiden saavuttamista ja vallattuina pitämistä Itä-Karjalassa hallitus sotatoimien ohella tuki ohjaamallaan valtion tiedotuslaitoksen toiminnalla, johon sotilasasioiden osalta ohjeet annettiin sotilasjohdon taholta. Tiedotuslaitoksen lainmukainen tehtävä oli estää sellaisten lausuntojen ja tiedonantojen leveminen, jotka voisivat haitallisesti vaikuttaa valtakunnan puolustukseen, Suomen suhteisiin ulkovaltoihin tai yhteisen turvallisuuden ylläpitämiseen. Toiminta, jota vastaan eduskunnassakin eräiltä osin ilmeni tyytymättömyyttä, suuntautui kuitenkin tosiasiallisesti Itä-Karjalan kohdalla siihen, että propaganda sen valloituksen hyväksi jo keuhällä 1941 sallittiin ja sitä myös runsaasti käytettiin, kun taas valloitusta koskeva arvostelu evättiin. Moskovan rauhassa luovutettujen takaisinvallattujen ja valtakunnan alueeseen lainsäädännöllä uudelleen liitettyjen alueiden valtion varoilla kustannettujen jälleenrakennustöiden ohella hallitus salli myös miehitetyille Itä-Karjalan alueelle siviilitarpeisiin käyttää suuria summia sodankäyntiin määrättyistä varoista. Tästä kaikesta voidaan päätellä hallituksen johtavien piirien tosiasiallisesti tavoitelleen lopullisia aluevaltauksia Itä-Karjalassakin.

SUOMEN JA ISO-BRITANNIAN VÄLIEN KATKEAMINEN

Saksan taholta oli ryhdytty sodan alettua harjoittamaan painostusta suhteiden katkaisemiseksi Isoon-Britanniaan. Suomen Lontoossa olevalle lähettiläälle oli taas Ison-Britannian hallituksen taholla eri kertoja esitetty vakava toivomus, että Suomi pidättyisi sotatoimista Neuvostoliittoa vastaan ja että säännönmukaiset diplomaattiset suhteet voitaisiin säilyttää Ison-Britannian ja Suomen välillä. Tasavallan presidentti myönsi 22.07.1941- mm. ministeri Tannerin ollessa asiassa eri mieltä " ulkoasianministerille valtuudet rajoittaa Ison-Britannian edustusta Helsingissä ja tarpeen vaatiessa keskeyttää sen haitallisen toiminnan. Ulkoasiainministeri Witting ehdotti aluksi Ison-Britannian lähettiläälle, ministeri Verekerille, että

Ison-Britannian lähetystön henkilökuntaa vähennettäisiin lakkauttamalla lähetystön erinäisiä osastoja, jotka olosuhteiden kehittyessä olivat käyneet tarpeettomiksi. Ministeri Verekerin esitettyä eräitä vastasyitä ulkoministeri Witting lähetti ministeri Verekerille heinäkuun 28 päivänä 1941 muistion, jossa Witting mm. selitti, että Suomi oli olosuhteiden pakosta joutunut käymään sotaa yhdessä Saksan kanssa samalla kuin Iso-Britannia oli tehnyt sotilasliiton Neuvostoliiton kanssa, mistä oli seurauksena . ellei normaaleja diplomaattisia suhteita voitu ylläpitää näiden kahden valtion välillä. Tästä syystä Suomi oli tullut siihen johtopäätökseen, että tapahtumien johdonmukaisuuden takia pitäisi sen Lontoon-lähetystön toistaiseksi lopettaa toimintansa ja että Suomi olisi kiitollinen Ison-Britannian hallituksen kannanilmaisusta sen Helsingissä olevan lähetystön toiminnan suhteen. Elokuun 1. päivänä 1941 Ison-Britannian hallitus antoi tähän tiedusteluun vastauksen, joka ei muuttanut tilannetta. Samana päivänä ulkoasiainministeri Witting jätti ministeri Verekerille uuden muistion, jossa korostettiin ennen esitettyä näkökohtaa viitaten englantilaisten edellisen heinäkuun 31. päivänä toimeenpanemaan ilmahyökkäykseen Petsamossa, jota vastaan protestoitiiin jyrkästi. Tämän hyökkäyksen tultua tiedoksi annettiin Suomen Lontoon-lähettiläälle, ministeri Gripenbergille ohjeet notifoida Ison-Britannian ulkoasiainministeriölle, että Suomen lähetystö keskeytti toimintansa ja että se oli määrätty heti palaamaan Suomeen. Tämän notifoinnin ministeri Gripenberg teki elokuun 1. päivänä, joten Suomi siis katkaisi diplomaattiset suhteet Isoon-Britanniaan.

Syyskuun 22. päivänä Norjan Helsingin-lähetystö jätti Suomen ulkoasianministerille Ison-Britannian ulkoasianministeriön muistion. Siinä Ison-Britannian hallitus ilmoitti, että se suomalaisten hyökkäyksen jatkuessa puhtaasti venäläiselle alueelle katsoisi olevansa paikoitettu kohtelevaan Suomea avoimena vihollisena ei ainoastaan sodan kestäässä, vaan myöskin rauhanteossa. Jos Suomi sitä vastoin lopettaisi sodan ja tyhjentäisi kaikki vuoden 1939 rajojen ulkopuolella olevat alueet, Ison-Britannian hallitus olisi valmis ottamaan harkittavakseen toimenpiteet suhteitten parantamiseksi Ison-Britannian ja Suomen välillä.

Vastausmuistiossaan lokakuun 6. päivältä 1941 Suomen hallitus mm. esiintoi, että Suomi taisteli vain puolustaakseen itseään, vapaana kaikista poliittisista velvoituksista, sekä lausui, ettei Suomi voinut käsittää, että Iso-Britannia katsoi olevansa pakotettu kohtelevaan Suomea avoimena vihollisena.

Yhdysvaltain Helsingin lähettilään Ison-Britannian hallituksen puolesta marraskuun 28. päivänä 1941 jättämässä

muistiossa Ison-Britannian hallitus katsoi, että Suomen vastaus Ison-Britannian syyskuun 22. päivänä tekemään esitykseen ei ollut ilmentänyt minkäänlaista halukkuutta vastata tehtyyn tarjoukseen, eikä Suomen hallitus myöskään ollut lakannut jatkamasta hyökkäysluontoisia sotilaallisia operaatioita Neuvostoliiton, Ison-Britannian liittolaisen, alueelle mitä läheisimmässä yhteistoiminnassa Saksan kanssa. Näissä olosuhteissa Ison-Britannian hallitus katsoi välttämättömäksi ilmoittaa, että ellei Suomen hallitus joulukuun 5. päivään mennessä lopettanut sotatoimia ja lisäksi pidättänyt kaikesta aktiivisesta osanotosta viiolli-suuksien, Ison-Britannian hallituksella ei ollut muuta mahdollisuutta kuin julistaa sota.

Lisäksi pääministeri Churchill lähetti Yhdysvaltain Helsingin-lähettilään välityksellä sotamarsalkka Mannerheimille 29.11.1941 päivätyn kirjeen, jossa hän huomautti, ettei ollut välttämätöntä antaa asiasta mitään julkista selitystä vaan yksinkertaisesti lakata taistelemasta ja lopettaa välittömästi sotatoimet, johon ankara talvi tarjosi kaikki mahdolliset syyt, ja de facto irrottautua sodasta. Tähän kirjeeseen sotamarsalkka Mannerheim 2.12.1941 antoi vastauksen, joka on katsottava sisällöltään kielteiseksi.

SOTATILA SUOMEN JA ENGLANNIN VÄLILLÄ

Saattamatta asiaa eduskunnan ratkaistavaksi, joskin sitä oli käsitelty eduskunnan ulkoasianvaliokunnassa, hallitus 4.12.1941 vastasi Ison-Britannian ultimatiiviseen noottiin. Tässä vastauksessa hallitus, viitaten Ison-Britannian edelliseen muistioon antamaansa vastaukseen, josta kävi ilmi, että Suomen taistelu tarkoitti ainoastaan maan turvaamista, selitti, että Suomen sotavoimat eivät olleet kaukana strategisten päämääriensä saavuttamisesta, nimittäin Moskovan rauhassa menetettyjen Suomen valtion-alueen osien vapauttamisesta ja niiden alueiden vaarattomaksi tekemisestä, joilta käsi vihollinen oli valmistautunut tuhoamaan Suomen. Suomen hallituksen oli vaikea käsitellä, että sen kanta sisältäisi jotakin, mikä voisi antaa Ison-Britannian hallitukselle aiheen sodanjulistukseen. Tämän vastauksen johdosta Yhdysvaltain Helsingin-lähettiläs jätti joulukuun 6. päivänä Ison-Britannian nootin, jossa ilmoitettiin, että koska ultimatiivisesti esitettyjä vaatimuksia ei ollut täytetty, Ison-Britannian ja Suomen välillä alkaisi sotatila joulukuun 7. päivästä klo: 12.01 päivällä Greenwichin aikaa.

Suomen ja Ison-Britannian suhteiden kehitystä tarkasteltaessa havaitaan, että Ison-Britannian taholta on vakavasti pyritty välttämään sodan puhkeamista molempien maiden välille. Sitten kuin Suomen taholta oli katkaistu diplomaat-

tiset suhteet, ja Iso-Britannia oli uhkavaatimuksen luon-
toisessa muistiossa 22.09.1941 vaatinut Suomen joukkojen
peräyttämistä 1939-vuoden rajalle. Ison-Britannian puolel-
ta odotettiin kolmatta kuukautta, minkä jälkeen esitettiin
uusi, mutta huomattavasti lievämpi uhkavaatimus, jossa ra-
joituttiin vaatimaan Neuvostoliittoa vastaan käytyjen so-
tatoimien tosiasiallista keskeyttämistä. Tämän lisäksi
pääministeri Churchill edellä mainitussa kirjeessään sel-
vitti vaatimuksen sisältöä. Toimimalla vastoin kaikkia
näitä vaatimuksia ja kehoituksia johtavat poliitikkomme
ovat selvästi vaikuttaneet Suomen joutumiseen sotaan myös-
kin Isoa-Britanniaa vastaan.

YHDYSVALTAIN ESITYS RAUHAN SOLMIMISESTA

Heti Suomen ja Neuvostoliiton välisen sodan puhjettua oli-
si Suomen puolesta ollut tilaisuuksia ryhtyä toimenpitei-
siin sotatoimien lopettamiseksi ja rauhantilan palauttami-
seksi. Tällaista tilaisuutta nimenomaan tarjottiinkin Suo-
melle jo 18.08.1941. Silloin Yhdysvaltain alivaltiosihtee-
ri Sumner Welles tiedotti Suomen Washingtonin lähettilääl-
le, ministeri Hjalmar Johan Fredrik Procopéille että Neu-
vostoliiton hallitus oli taipuvainen keskustelemaan uude-
sta Suomen kanssa tehtävästä rauhansopimuksesta, jolla teh-
täisiin aluemyönnytyksiä Suomelle. Asiasta ilmoitettiin
Helsinkiin, mutta sen sijasta, että hallitus olisi käyttä-
nyt hyväkseen näin tarjottua mahdollisuutta kosketuksen
aikaansaamiseen Neuvostoliiton hallituksen kanssa, ulko-
asianministeriö saman kuun 31. päivänä ilmoitti ministeri
Procopéille, että, kun täällä vallitsevan käsityksen mukaan
miltään taholta ei oltu edes tehty rauhanaloitetta, Suo-
mella ei ollut tilaisuuttakaan eikä syytä määritellä kan-
taansa rauhan suhteen sodassa, joka oli Suomea vastaan
aloitettu. Ministeri Procopén omaksi tiedoksi lisäksi il-
moitettiin, että ulkoasianministeriön tarkoituksena oli
ignoroida alivaltiosihteerin Wellesin aloite.

Sitten kuin välilläkin oli käyty keskusteluja Suomen sodan
päämääristä, Yhdysvaltain hallitus muistiossa lokakuun 27.
päivältä 1941 huomautti, ettei Yhdysvaltain hallitus ollut
vastaanottanut Suomen hallitukselta mitään vastausta, jos-
ta ilmeni sen kanta alivaltiosihteerin Wellesin tiedotuk-
seen nähden, ja ettei myöskään Suomen lähettiläs myöhem-
missä keskusteluissaan Yhdysvaltain ulkoasianministeriön
virkamiesten kanssa ollut esittänyt mitään suoranaista
viittausta mahdollisiin neuvotteluihin Neuvostoliiton
kanssa, vaan että sen sijaan pian edellä kerrotun tiedo-
tuksen antamisen jälkeen Yhdysvaltain hallituksen tietoon
oli tullut, että eräät korkeat Suomen hallituksen virka-
miehet, samoin kuin Suomen ja Saksan lehdistö, olivat ko-
rostaneet, ettei Suomi tulisi solmimaan rauhaa Neuvosto-
liiton nykyisen hallituksen kanssa. Alivaltiosihteerin Wel-

lesin elokuussa 1941 antama tiedotus oli tullut ainakin muistiota lokakuun 27. päivältä käsiteltäessä koko valtioneuvoston tietoon, ellei sitä ehkä aikaisemmin olisikaan ilmoitettu kaikille ministereille.

Vaikka Yhdysvaltain hallitus oli kerrotuin tavoin uudelleen kiinnittänyt Suomen hallituksen huomiota asiaan, ja Suomen hallitus siten edelleenkin olisi voinut käyttää Yhdysvaltain taholta tarjottua tilaisuutta, hallitus asettui asiaan nähden edelleenkin kielteiselle kannalle. Vastauksessaan marraskuun 11. päivältä 1941 Yhdysvaltain muistiin hallitus nim. ilmoitti katsovansa, että alivaltiosihtööri Wellesin lausunto oli tarkoitettu pelkäksi tiedonannoksi, jonka perusteella Suomen olisi ollut pyydettävä rauhaa, ja että Suomen hallitus näin ollen sotavoimien silloisessa vaiheessa, alivaltiosihtööri Wellesin tiedotuksen saavuttua, jolloin ei edes Viipuria vielä ollut vallattu, oli jäänyt odottamaan tapahtumain kehitystä. Lokakuussa 1942 oli erään ruotsalaisen sanomalehtimiehen välityksellä saatu vihjeitä, että Neuvostoliiton taholla oltaisiin taipuvaisia tekemään rauha Suomen kansaa suurin piirtein vuoden 1939 rajojen pohjalla, mutta Suomen poliittinen johto kuitenkin Saksan neuvosta jätti tämän tilaisuuden rauhankosketuksen aikaansaamiseksi käyttämättä. Helmikuun 8. päivänä 1943 saatiin Ruotsin ulkoministeriön kautta tieto, ettei Neuvostoliiton mielestä ollut enää aihetta jatkaa sotaa Suomen kanssa, mutta ettei Neuvostoliitto tulisi ottamaan aloitetta, vaan että Suomen olisi ilmoitettava, millä pohjalla se oli halukas rauhaan. Suomen poliittinen johto päätti kuitenkin jättää Moskovaan kääntymisen toistaiseksi lepäämään.

YHDYSVALLAT TARJOSI VÄLITYSTÄ

Suomi oli Yhdysvalloille toimitetussa muistiossa 8.2.1943, esittäen näkökantansa Neuvostohallituksen Suomeen nähden noudattamasta politiikasta, ilmoittanut ymmärtävänsä, että Suomen oli saatava aikaan tyydyttävät suhteet Neuvostoliittoon sekä saanut siihen vastaukseksi Yhdysvaltain ulkoministeriön muistion 13.2.1943 ja toimittanut 19.3.1943 yhdysvaltain hallitukselle uuden muistion, jossa oli esitetty, ettei Suomen tietoon siihen mennessä ollut tullut mitään, joka näyttäisi viittaavan muutokseen Neuvostohallituksen asenteessa Suomeen nähden. Samanaikaisesti oli Suomelle 20.3.1943 toimitettu Yhdysvaltain muistio, jossa yhdysvaltain hallitus tarjosi välitystään, bona officia, rauhanneuvottelujen aikaansaamiseksi Suomen ja Neuvostoliiton kesken. Nootti oli kirjoitettu ystävälliseen muotoon, mutta sisälsi sen huomionarvoisen varoituksen, että tarjousta ei todennäköisesti tulnaisi toistamaan. Hallituksen ulkoasianvaliokunta, käsiteltyään asian mm. tasavallan presidentin läsnä ollessa, päätti pyytää Yhdysval-

tain edustajalta tietoja mahdollisten rauhanneuvottelujen perusteista, mutta samalla myöskin ilmoittaa henkilökohtaisesti ulkoasiainministerin välityksellä Berliinissä Saksan ulkoasiainministerille Yhdysvaltain muistiossa ja tietojen pyytämistä sieltä. Sen jälkeen Suomen ulkoasiainministeri matkusti Saksan ulkoasiainministerin luo, joka kuitenkin torjui ajatuksen Yhdysvaltain rauhanvälityksestä. Eduskunnan ulkoasianvaliokunnan käsiteltäviä asioita ja Yhdysvaltain edustajan tehtyä ilmoituksen, että Yhdysvaltain hallitus ei voinut antaa pyydettyjä tietoja eikä ollut tarkoittanut tarjouksellaan muuta kuin toimia välittäjänä välttämättömän yhteyden aikaansaamiseksi neuvotteluja varten, annettiin 10.4.1943 Suomen vastaus, jonka mukaan hallitus, koskei ollut tietoja siitä, että ehdotettujen neuvottelujen aloittaminen Neuvostoliiton kanssa voisi silloisissa oloissa johtaa kestävien takeiden saamiseen Suomen turvallisuudelle, katsoi, ettei neuvotteluihin voitaisi ryhtyä.

Saksan puoleen kääntyminen kerrotuin tavoin oli omiaan saattamaan asian sellaiseen tilaan, ettei se voinut johtaa tarkoitettuun tulokseen. Suhteet Yhdysvaltoihin sen luottamuksellisen tarjouksen Saksan tietoon saattamisella myöskin tosiasiallisesti katkesivat.

RAUHANTUNNUSTELUJA

Syksyllä 1943 oli eräitä rauhantunnusteluja, jotka kuitenkin Suomen taholta omaksutun liian jyrkän kannan vuoksi olivat rauenneet. Yhdysvaltain hallituksen puolesta 31.1.1944 ulkoasiainministeriölle annetussa muistiossa jälleen vakavasti varoitettiin Suomea jatkamasta sotaa Yhdysvaltojen liittolaisia vastaan, mutta tähänkin varoitukseen ulkoasiainministeri vastasi vältellen ilmoittaen, että Suomi tulee rauhallisesti harkitsemaan asioita. Pyrittäisiin sittemmin rauhanneuvottelutarkoituksessa kosketukseen Neuvostoliiton hallituksen kanssa Suomen hallitus sai 19.2.1944 tiedokseen Neuvostoliiton rauhanehdot. Ne sisälsivät kolme Suomen ennen enempiä neuvotteluja hyväksyttävää ennakkoehtoa.

- 1) Suomen oli välittömästi katkaistava suhteensa Saksaan ja internoitava, tarvittaessa venäläisen sotaväen avulla, maassa olevat saksalaiset joukot.
- 2) palautettava joukkonsa 1940 vuoden rajan taa, joka palautettaisiin valtakunnan rajaksi, ja
- 3) palautettava sotavangit ynnä Suomessa internoidut Neuvostoliiton kansalaiset. Sen jälkeen neuvoteltaisiin.
- 4) Suomen armeijan demobilisoinnista,
- 5) sotakorvauksesta ja
- 6) Petsamon kysymyksestä.

Hallitus, katsomatta voivansa hyväksyä ehtoja niiden epämääräisyyden vuoksi, ehdotti eduskunnan hyväksytyä hallituksen kannan, Neuvostoliitolle keskustelua niistä. Neuvostoliitto ilmoitti, että esitetyt ehtoja oli pidettävä perusluontoisina ja niiden hyväksymistä rauhanneuvottelujen edellytyksenä. Hallituksen selostettua kielteisen kantansa Neuvostoliiton vaatimukseen nähden ja eduskunnan hyväksytyä selostuksen annettiin Suomen hallituksen vastaus 17.3.1944, jonka mukaan neuvotteluja ei voitu jatkaa, koska Neuvostoliitto oli kieltänyt tarkemmin määrittelemästä ehtoja. Hallitukselle suotiin kuitenkin Neuvostoliiton taholta tilaisuus lähettää kaksi valtuutettua Moskovaan saamaan tarkempia selvityksiä ilmoitetuista rauhanehdoista, mutta näille neuvottelijoilleen hallitus ei antanut valtuuksia esittää vastaehdotuksia. Luvatut selvitykset annettiin 27. ja 29.3.1944 pidetyssä neuvottelukokouksessa. Hallitus oli kuitenkin sitä mieltä, että ehtoja oli mahdoton hyväksyä. Eduskunta asettui hallituksen kannalle, ja epävä vastaus toimitettiin Neuvostoliitolle 18.4.1944. On mainittava, että rauhanneuvottelujen keskeytymisen estymistä tarkoittavan toivomuksen oli ennen niiden katkeamista Suomelle esittänyt Yhdysvallat ja että samaan aikaan Ruotsin hallitus ja kuningas sekä Yhdysvaltain presidentti olivat kehoittaneet Suomea irtautumaan sodasta.

Suomen jouduttua venäläisten 9.6.1944 aloittaman hyökkäyksen johdosta sodassa tukalaan asemaan Saksan kanssa oli neuvoteltu aseavustuksesta ja samalla pyritty uudelleen neuvotteluihin Neuvostoliiton keralla. Sen taholta oli annettu ilmoitus, että neuvottelut saataisiin aikaan, jos Suomen hallitus kirjallisesti ilmoittaisi olevansa valmis antautumaan.

RIBBENTROP-SOPIMUS

Tällöin Saksan ulkoasianministeri v. Ribbentrop, saavuttuaan Suomeen, esitti vaatimuksen, että Saksan oli ennen pyydetyn sotilaallisen avun antamista saatava kirjalliset takeet Suomen taistelun jatkumisesta Saksan rinnalla. Valtioneuvoston käsitellessä asiaa 26.6. 1944 sen enemmistö, mm. pääministeri, ulkoasiainministeri ulkoasiainvaliokunnan jäsen Reinikka, esitti että tasavallan presidentti päättäisi antaa Saksan esityksen sotilaallista avunantoa koskevassa asiassa vastauksen, jossa hän, viitaten mm. siihen, että Saksa tulisi antamaan Suomelle aseellista apua torjuakseen yhdessä Suomen sotavoimien kanssa venäläisten hyökkäykset Suomeen, vakuutti Suomen päättäneen käydä Saksan rinnalla sotaa Neuvostoliittoa vastaan, kunnes sen taholta Suomeen kohdistuva uhka oli poistettu ja ettei hän muutoin kun yhteisymmärryksessä Saksan hallituksen kanssa tekisi rauhaa Neuvostoliiton kanssa. Valtioneuvoston vähemmistö, mm. ministeri Tanner, oli ollut esityk-

seen nähden hylkäävällä kannalla, katsoen, ettei Suomen puolesta olisi annettava ehdotettua sitoumusta ja että asia joka tapauksessa olisi ollut jätettävä eduskunnan ratkaistavaksi. Sen jälkeen presidentti ulkoasianministerin esittelystä päätti antaa kerrotun sitoumuksen. Samana päivänä presidentti antoi sen ilman varmennusta allekirjoittamassaan vakuutuksessa. Tarkoituksena on ilmoitettu olleen, että tämä presidentin henkilökohtainen sitoumus velvoittaisi ainoastaan hänen kauttaan valtiota vain niin kauan kuin hänen toimikauttaan kesti ja että hän sotilaallisen ja poliittisen tilanteen muuttuessa voisi eroamalla vapauttaa maan sitoumuksesta.

Rintamatilanne tuli sitten vakiinnutetuksi. Presidentti Ryti luopui toimestaan 1.8.1944 ja 4.8.1944 annetulla lailla uskottiin presidentin toimi Suomen marsalkalle Mannerheimille. Hallituksen vaihdos tapahtui 8.8.1944, minkä jälkeen saatiin uudelleen kosketus Neuvostoliittoon rauhanneuvotteluihin ryhtymistä varten. Rauhanneuvotteluihin hallitus edellämämainitun mukaan on alkuaan suhtautunut suorastaan kielteisesti, ja myöhemmin on hallituksen toiminnalle ollut luonteenomaista, ettei se ole pyrkinyt aktiivisiin aloitteisiin sodasta irtautumiseksi taikka että se on jättänyt tarjotut keskustelu "ja neuvottelutilaisuudet hyväksikäyttämättä tai suhtautunut niihin muutoin passiivisesti. Edellä mainitun 26.6.1944 päivätyn sitoumuksen on niin ikään katsottava ratkaisevalla tavalla viivästyttäneen rauhan aikaansaamista.

TANNERIN PUHEET

Tässä yhteydessä on myös mainittava eräästä osuudesta, mikä toimitusjohtajalla V. Tannerilla, joka 3.7.1941 alkaen oli jallituksen jäsenenä, oli rauhan aikaan saamiseen nähden. Sodan aikana toimitusjohtaja Tanner useissa julkisissa puheissaan tunnustettuna työväenjohtajana mm. tähdensi mahdolltomuutta rauhan tekemiseen vastustajan kanssa. Ja vaikka hän oman ilmoituksensa mukaan samalla hallituksessa ministerinä ja puolue "elimessä oli ollut rauhaan pyrkivällä kannalla, selittäen julkisuudessa omaksumansa asenteen olleen sodan aikana välttämättömän ulospäin ja menestyksellisen rauhan tavoittelun voivan järjellisesti ajatellen tapahtua vain hiljaisesti työskentelemällä, on hänen julkinen esiintymisensä rauhan pyrkimyksiä vastaan vaikuttanut nimenomaan työväestön piirissä rauhaa kannattavan mielialan leviämistä estävästi Hallituksen vaikutusvaltaisen jäsenen puheita, jolla on ollut tärkeä merkitys koko maan asemalle ja joiden aikaansaaman vaikutukseen hallitus vuorostaan on perustanut tärkeät ratkaisut, ei myöskään voida siinä määrin erottaa hänen virkatoiminnastaan, että niitä, vaikka ne muodollisesti pidettiinkin muussa kuin hallituksen jäsenen ominaisuudessa, olisi kat-

sottava täysin yksityisluontoiseksi.

SUOMALAISEN SS-JOUKON PERUSTAMINEN

Jossain määrin erillisenä tapahtumana, joka huononsi välejä Neuvostoliittoon ja osaltaan voinut vaikuttaa sotaan joutumiseen ja rauhantulon viivästymiseen, on vielä mainittava ennen sodan syttymistä, keväällä 1941. Saksan aloitteesta toimeenpantu suomalaisen SS-joukon perustaminen. Joukko joutui taistelemaan Saksan sotavoimien mukana Neuvostoliittoa vastaan, kunnes se kesällä 1943 hajoitettiin. Luotettavaa näyttöä siitä, että sen perustamisessa olisivat toimineet ulkopoliittikan johtohenkilöistä muut kuin silloinen ulkoasianministeri ja puolustusministeri, ei kuitenkaan ole. Suomen liittyminen luonteeltaan etupäässä deklaratooriseen kommunisminvastaiseen sopimukseen, mikä tapahtui sodan aikana 20.11.1941 tehdyn hallituksen päätöksen perusteella eduskuntaa kuulematta vahingoitti niin ikään Suomen yleistä poliittista asemaa ja on osaltaan voinut vaikeuttaa rauhan aikaansaamista.

POLIITTINEN JOHTO SYYTTEESEEN

Siirryttäessä tarkastelemaan, ketkä henkilöt ratkaisevalla tavalla ovat vaikuttaneet Suomen joutumisen sotaan kysymyksessä olevia kahta ulkovaltaa vastaan tai sodan aikana estäneet rauhan aikaansaamista, on todettava, että ulkopoliittikan hoito puheeksi tulleen ajanjaksona tosiasiallisesti keskittyi tasavallan presidentille, joka hallitusmuodon mukaan yleensäkin määrää suhteista ulkovaltoihin, ja valtioneuvoston ulkoasianvaliokunnalle, erityisesti pääministerille, ulkoasianministerille ja puolustusministerille. Monesti muut hallituksen jäsenet saivat tiedon ulkoasioista koskevista kysymyksistä vasta niiden jo tultua ratkaistuksi. Tasavallan presidentti ja ulkoasianvaliokunnan jäsenet ovat puheenalaisena aikana niin ollen muodostaneet maan ulkoasioiden hoidosta ensisijaisesti vastaavan poliittisen johdon, mikäli ei erityisistä syistä katsoa, että joku heistä on ollut toisenlaisessa asemassa tai että tuohon johtoon tosiasiallisesti on kuulunut ulkoasianvaliokunnan ulkopuolellakin olevia henkilöitä.

Presidenttinä oli kysymyksessäolevan ajanjakson alussa Kyösti Kallio. Sairastuttuaan elokuun loppupäivinä 1940 ei hän kuitenkaan enää osallistunut hallitustoimiin, vaan hoiti presidentin tehtäviä sen jälkeen pääministeri Ryti 19.12.1940 saakka. Kallion jälkeen oli tasavallan presidenttinä Ryti 19.12. 1940 - 1. 8. 1944.

Niistä henkilöistä, jota vastaan valtioneuvosto on määrännyt nostettavaksi syytteen sotasyllisyysoikeudessa, olivat ulkoasianvaliokunnan jäseniä pääministeri Rytin halli-

tuksessa, joka toimi 27.3.1940 " 4.1.1941, pääministerin lisäksi ministerit Kukkonen ja Tanner, jälkimmäinen kuitenkin vain 15.8.1940 saakka, pääministeri Rangellin hallituksessa, joka toimi 4.1.1941 " 5.3.1943, pääministerin lisäksi ministeri Kukkonen ja pääministeri Linkomiehen hallituksessa, joka toimi 5.3.1943 " 8.8.1944, pääministerin lisäksi ulkoasianministeri Ramsay sekä ministerit Tanner ja Reinikka. Suomen Saksassa olevana lähettiläänä oli 1.6.1940 " 30.9.1944 professori Kivimäki.

SYYTTEEN MÄÄRITTELY

Sen nojalla mitä edellä on lausuttu, on katsottava, että poliittinen johto on

1) jätettyään valtakunnan Moskovan rauhanteosta huolimatta ulkopoliittikkaankin vaikuttavalta asennoitumiselta osaksi sodan aikaiselle kanalle ja yrittämättä saada asianmukaisin tavoin tehdyillä sopimuksilla järjestetyksi ja tehokkaasti valvotuksi Saksan Suomen alueen kautta harjoittamaa kauttakulkuliikennettä sallinut saksalaisten sotavoimien asettumisen maahan;

2) Saksan ja Neuvostoliiton välisen sodan alettua, ilman että Neuvostoliiton sotaliikkeet maan rajoilla olisivat silloin tehneet sitä välttämättömäksi, antanut sodanjulistuksen veroisen toteamuksen Suomen joutumisesta sotaan Neuvostoliiton kanssa, niin myös sallinut maan sotavoimien osittain jo aikaisemmin sovitussa yhteistoiminnassa saksalaisten joukkojen kanssa ylittää Neuvostoliiton rajat sekä vallata Moskovan rauhassa luovutetut alueet ja lisäksi Neuvostoliitolle kuuluvia alueita Itä-Karjalasta;

3) kesällä 1941, huolimatta useista Iso-Britannian taholta esitetystä toivomuksista, että suhteet Suomen ja Ison-Britannian välillä voitaisiin pysyttää entisellään, katkaissut näiden maiden diplomaattiset välit sekä Ison-Britannian marraskuussa 1941 annetun uhkavaatimuksen jälkeen, saattamatta asiaa eduskunnan käsiteltäväksi, toiminnallaan aiheuttanut Ison-Britannian sodanjulistuksen;

4) pääministeri Rangellin hallituksen aikana suhtautui kielteisesti Yhdysvaltain elokuussa ja lokakuussa 1941 tarjoamiin mahdollisuuksiin kosketuksen aikaansaamiseksi Neuvostoliiton kanssa ja muutoinkin torjunut tai jättänyt hyväkseen käyttämättä aloitteet rauhan aikaansaamiseksi;

5) pääministeri Linkomiehen hallituksen aikana kytkemällä Yhdysvaltojen 20.3.1943 tekemän, rauhan aikaansaamista Neuvostoliiton kanssa tarkoittavan välitystarjouksen Saksalle tapahtuneeseen tiedoitukseen saattanut tarjouksen sellaiseen tilaan, ettei se voinut johtaa tarkoitettuun

tulokseen sekä muutoinkin jatkuvasti laiminlyönyt käyttää mahdollisuuksia rauhan aikaansaamiseen;

6) kevättalvella 1944, käytäessä rauhanneuvotteluja Neuvostoliiton kanssa, jäänyt antamatta neuvottelijoilleen asianmukaisia valtuuksia soveltuvien vastaehdotuksien tekemiseen ja muutoinkin passiivisella menettelyllään aiheuttanut neuvottelujen katkeamisen; sekä

7) kesällä 1944 esittänyt annettavaksi Saksan hallitukselle kirjallisen vakuutuksen siitä, että Suomi on päättänyt käydä Saksan rinnalla sotaa Neuvostoliittoa vastaan tekemättä ilman Saksan suostumusta erillisrauhaa, minkä sitoumuksen presidentti Ryti 26.6.1944 yksin allekirjoittamaan antoikin.

Edellä 1. ja 2, kohdassa mainituilla toiminnallaan poliittinen johto on ratkaisevalla tavalla vaikuttanut Suomen joutumiseen sotaan Neuvostoliittoa vastaan ja 3. kohdassa mainitulla Iso-Britanniaa vastaan. Toiminta, jota 4-7. kohdassa tarkoitetaan, on ratkaisevalla tavalla estänyt rauhan aikaansaamista sodan aikana.

HENKILÖKOHTAISET SYYTTEET

Katson, että syytetyistä ovat tehneet itsensä syytäiksi: presidentti Ryti, jolla presidenttinä ollessaan oli johtava asema ulkoasian hoidossa ja jonka annettuaan toukokuussa 1941 suostumuksensa Suomen ja Saksan sotilasjohtojen välisiin neuvotteluihin on täytynyt olla tietoinen näiden sotilasjohtojen välillä ennen sodan puhkeamista järjestetyistä sotilaallisesta yhteistyöstä, 1. " 7. kohdassa mainittuihin tekoihin ja laiminlyönteihin, varatuomari Ranggell, joka pääministerinä keskeisesti osallistui ulkoasian johtoon, 1.-4. kohdassa mainittuihin tekoihin ja laiminlyönteihin,

professori Linkomies ja ministeri Ramsay, jolla, edellisellä pääministerinä ja jälkimmäisellä ulkoasianministerinä, niin ikään oli keskeinen asema ulkoasian johdossa, kumpikin 5.- 7. kohdassa mainittuihin tekoihin ja laiminlyönteihin,

toimitusjohtaja Tanner, huomioon ottaen, että hänellä oli tunnetusti vaikutusvaltainen ja keskeinen asema hallituksessa, 3. kohdassa mainittuun toimintaan, kuitenkin vain mikäli koski Ison-Britannian uhkavaatimusta, sekä ulkoasianvaliokunnan jäsenenä 5.-6 kohdassa mainittuihin tekoihin ja laiminlyönteihin, minkä lisäksi hän on julkisessa puhujatoiminnassaan voimakkaasti tähdentänyt rauhan aikaansaamisen mahdollisuutta ja siten yleiseen mielipiteeseen vaikuttaen ratkaisevalla tavalla viivästyttänyt rau-

han aikaansaamista,

pastori Kukkonen ulkoasianvaliokunnan jäsenenä 1.2 ja 4. kohdassa mainittuihin tekoihin ja laiminlyönteihin ynnä 3. kohdassa mainittuun toimintaan uhkavaatimusta koskevalta osalta,

pankinjohtaja Reinikka ulkoasianvaliokunnan jäsenenä 5.-7. kohdassa mainittuihin tekoihin ja laiminlyönteihin, sekä

professori Kivimäki, jonka kantaan poliittisessa suhtautumisessa kuvastaa mm. se, että hän kirjeessä 27.11.1940 pääministerille puolsi liittymistä ns. kolmen vallan sopimukseen, siten, että hän on Suomen puolesta hyväksynyt 22.9.1940 tehdyn kauttakulkusopimuksen, johon ei sisältynyt mitään rajoituksia aikaan eikä kuljetettavien sotatarvikkeiden ja miehistön määrään nähden ja joka muodollisesti on oikeuttanut jatkuvaan ja rajoittamattomaan joukkojen ja sotatarvikkeiden kuljetukseen, sekä kerrotuin tavoin osaltaan aikaansaanut kauttakulun maan poliittiselle kehitykselle vahingolliset seuraukset ja niin muodoin ratkaisevalla tavalla myötävaikuttanut sotaan Neuvostoliittoa vastaan.

RANGAISTUSVAATIMUS

Edellä lausutun perusteella vaadin presidentti Rytin, varatuomari Rangellin, professori Linkomiehen, ministeri Ramsayn, toimitusjohtaja Tannerin, pankinjohtaja Reinikan, pastori Kukkonen ja professori Kivimäen tuomitsemista rangaistukseen sotaan syyllisten rankaisemisesta annetun lain 1. §:ssä tarkoitettusta virka-aseman väärinkäyttämisestä valtakunnan vahingoksi, huomioon ottaen, että asiaan haarat ainakin presidentti Rytin, varatuomari Rangellin, professori Linkomiehen, ministeri Ramsayn ja toimitusjohtaja Tannerin osalta ovat raskauttavat.

Tutkimusten jatkuessa kysymyksestä, onko professori Kivimäki lähettiläänä ollessaan esittämällä harhauttavia, Saksan voimavaroja ja mahdollisuuksia yliarvioivia lausuntoja vaikuttanut Suomen sotaan joutumiseen tai estänyt rauhan aikaansaamista ja myöskin siten syyllistynyt rangaistavaan toimintaan, pidätän oikeuden myöhemmin esittää tästä johduvat samoin kuin muutoinkin aiheellisiksi havaittavat lisävaatimukset.